

Брисковська О. М. - провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Алексєєва-Процюк Д. О. - провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО ЩОДО РОЗШУКУ МАЙНА, НА ЯКЕ МОЖЕ БУТИ НАКЛАДЕНО АРЕШТ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ

Кримінальне процесуальне законодавство передбачає форми відшкодування (компенсації) шкоди в кримінальному провадженні, а саме: добровільне відшкодування (компенсація) шкоди (ч. 1 ст. 127 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України) та примусове відшкодування (компенсація) шкоди, у межах якого можна виокремити цивільний позов (ч. 2 ст. 27, ст. 128, 129 КПК України); звернення застави на виконання вироку в частині майнових стягнень (ч. 1 ст. 177, ч. ч. 4, 11 ст. 182 КПК України); відшкодування шкоди за рахунок Державного бюджету України (ч. 3 ст. 127 КПК України, ст. 130 КПК України, ч. 2, 3 ст. 572 КПК України); кримінально-правова реституція (п. 5 ч. 9, ч. 10 ст. 100 КПК України; ч. 4 ст. 374 КПК України).

Відповідно до ст. 66. Закону України «Про запобігання корупції», збитки, шкода, завдані державі внаслідок учинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, підлягають відшкодуванню особою, яка вчинила відповідне правопорушення, в установленому законом порядку. Також у п. 1 ст. 68. Закону передбачено, що фізичні та юридичні особи, права яких порушено внаслідок учинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення і яким завдано моральної або майнової шкоди, збитків, мають право на відновлення прав, відшкодування збитків, шкоди в установленому законом порядку. Водночас у ст. 22, 23 Цивільного кодексу України визначено, що особа, якій завдано збитків, моральної шкоди внаслідок порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. Згідно зі ст. 69 Закону України «Про запобігання корупції», кошти й інше майно, одержані внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягають конфіскації або спеціальній конфіскації за рішенням суду в установленому законом порядку [1].

Однак підозрюваний і його близькі родичі здебільшого вживають певних заходів щодо укриття майна та запобігання стягненню його для відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди.

Під час оглядів, обшуків необхідно виявляти документи, які посвідчують право власності не лише підозрюваного, а й інших осіб (передусім близьких родичів) з метою перевірки фіктивності такого права власності, шляхом отримання довідок про доходи сумнівних власників, тактичного допиту їх та членів сім'ї, отримання відомостей про вид діяльності, обставини придбання майна у власність і встановлення ступеня зв'язків зі справжніми власниками майна. На момент проведення досудового розслідування майно може знаходитися в підозрюваних, наприклад, у довірчому управлінні, оформлено за договором зберігання, оренди тощо або ж узагалі в третіх осіб, однак часто підозрювані користуються та розпоряджаються ним, уживають заходів для покращення його стану (наприклад будівель), а також зберігають у себе правовстановлювальні документи на таке майно.

Нещодавно законодавець дозволив за наявності відповідних підстав накладати арешт на майно третіх осіб (ст. 64⁻² КПК України «Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт», що регламентує процесуальний статус такої особи). Треті особи, майно яких може бути арештовано, - особи, які отримали чи придбали в підозрюваної, обвинуваченої чи засудженої особи майно безоплатно або в обмін на суму, значно нижчу ринкової вартості, або знали чи повинні були знати, що мета цього передавання - отримання доходу від майна, отриманого внаслідок учинення злочину, приховування злочину та/або уникнення конфіскації [2]. З метою уникнення порушення прав третіх осіб шляхом зловживання з боку правоохоронних органів у КПК України передбачено, що зазначені відомості щодо порядку набуття третьою особою майна мають бути встановлені в судовому порядку на підставі достатності доказів.

Ефективним засобом у доказуванні фіктивності права власності на майно є одержання та пред'явлення особам, на ім'я яких складено правоустановчі документи, довідок про їхні доходи, а тактично правильно проведений допит таких осіб здебільшого змушує їх назвати справжнього володільця майна. Ефективними є допити останніх щодо обставин «придбання» майна та матеріальних джерел для цього, стосунків з реальними власниками майна тощо. Тому обов'язково слід витребувати в органах Державної фіскальної служби України декларацію про доходи підозрюваного, членів його сім'ї, а також третіх осіб.

Установлення невідповідності рівня життя суб'єкта декларування задекларованим майну і доходам є підставою для здійснення повної перевірки його декларації. Відповідно до п. 1 ст. 50 Закону України «Про запобігання корупції», повна перевірка декларації полягає у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінювання задекларованих активів, виявленні конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення, її можна здійснювати в період виконання суб'єктом декларування діяльності з реалізації функцій держави або місцевого самоврядування, а також протягом трьох років після припинення такої діяльності.

В органах Державної фіскальної служби України також з'ясовують належність суб'єктів підприємницької діяльності, відкриті

рахунки в банках, наявне за податковими деклараціями про скупний річний дохід майно (рухоме, нерухоме, транспортні засоби), облігації, акції підприємств, дивіденди тощо.

Законом України від 10 листопада 2015 р. № 772^{VI}, а на його підставі - Постановою Уряду від 24 лютого 2016 р. № 104 створено Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів й органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб, що є центральним органом виконавчої влади України зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та/або з управління активами, на які накладено арешт або які конфісковано у кримінальному провадженні. Однак це агентство ще не функціонує повною мірою.

Нині результативними є витребування чи тимчасовий доступ до інформації в Укрдержреєстрі, Центрі надання адміністративних послуг, Державному агентстві земельних ресурсів та його територіальних органів, Державній архітектурно-будівельній інспекції України, органах реєстрації актів цивільного стану і нотаріальних установах й інших організаціях.

Це надає можливість установити родинні стосунки; дані про рухоме та нерухоме майно; персональні дані особи, яка придбала певні товари в торговельних мережах; операції з банківськими картками; інформації операторів (провайдерів) телекомунікацій тощо [5].

Тактично важливо встановити спосіб життя підозрюваного, виявити осіб, які перебувають з підозрюваним у неприязних стосунках і можуть дати відповідні свідчення про його реальний майновий стан, розміщення прихованого від арешту майна. Це можуть бути сусіди, колеги, водії службових автомобілів, родичі підозрюваного. Також проводять комплекс слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій для розшуку майна, яке знаходилося чи знаходиться в їх користуванні, установлення місць відпочинку підозрюваних, захоплень, намірів придбати у власність у конкретному регіоні земельних ділянок, будинків, транспортних засобів тощо [3; 4].

Після проведених процесуальних дій щодо розшуку майна, на яке можливо накласти арешт, уживають заходів для забезпечення кримінального провадження щодо відшкодування завданої шкоди (ч. 2 ст. 131 КПК України): тимчасове вилучення майна; арешт майна, а також запобіжні заходи (застава й тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом.

Після цього вилучене майно передають на зберігання відповідно до Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 року № 1104 й Інструкцією про порядок вилучення, обліку, зберігання та

передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду, яка затверджена наказом Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Державної податкової адміністрації, Служби безпеки, Верховного Суду, Державної судової адміністрації України від 27 серпня 2010 року № 51/401/649/471/23/125.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання корупції [Електронний ресурс]: Закон України від 14 жовт. 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2014. - № 49. - Ст. 2056. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>. - Назва з екрана.

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні : Закон України від 10 листоп. 2015 р. № 769^{VI} // Відомості Верховної Ради України. - 2016. - № 1. - Ст. 1.

3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [Електронний ресурс] : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. - Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. - Назва з екрана.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. - Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. - Назва з екрана.

5. Процесуальна діяльність слідчого щодо відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням : метод. рек. / [Л. Д. Удалова, С. С. Чернявський, Д. О. Апексеева-Процюк та ін.]. - Київ : НАВС, 2014. - 92 с.